

SİYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF
POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

October 2017, Vol:5, Issue:5

Ekim 2017, Cilt:5, Sayı:5

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

Küresel Krizin Bir Felsefesi Var mıdır? Kimler, Niçin Çıkarılır? Makro Bir İnceleme *Does the Global Crisis Have a Philosophy? Who Leads It and Why? A Macro Review*

Arş. Gör. Hande ULUKAPI YILMAZ

Selçuk Üniversitesi, handeulukapi@selcuk.edu.tr

Arş. Gör. Abdullah YILMAZ

Selçuk Üniversitesi, abdullahyilmaz@selcuk.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.25272/j.2147-7035.2017.5.5.11>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 11 Ağustos 2017
Düzeltilme Geliş 14 Ekim 2017
Kabul 15 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:

Kriz, Küresel Kriz, Krizin Felsefesi, Kapitalizm, Küresel Krizi Çıkaranlar Kimlerdir?

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Kriz önceden bilinmeyen, tahmin edilemeyen veya ciddiye alınmayan bazı gelişmelerin makro düzeyde devlet ve ekonomi, mikro düzeyde ise şirketleri ve girişimcileri ciddi oranda etkileyecek sonuçlara neden olan gelişmelerdir. Küresel kriz ise tüm dünyayı etkileyen çıkış nedeni herhangi bir ülke veya bölgedeki ekonomik istikrarsızlıklar, mali bunalımlar olan, ekonomik olarak ülkeleri dar boğaza sokan bir ekonomik kalp krizi olarak nitelendirilebilir.

Bu çalışmanın amacı, meydana geldikleri zamanlarda dünya ekonomilerini ciddi oranda sarsan, finansal etkilerinin yanı sıra sosyal ve politik etkileri de olan finansal krizlerin ortaya çıkış nedenleri hakkında özellikle 2008 mortgage krizi bağlamında bir felsefe ortaya koymak ve küresel krizi; kimlerin, ne amaçla çıkarmak istediklerini, krizin hangi çıkar gruplarının menfaatine olduğunu makro bir çerçevede ele almaktır. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan doküman incelemesi ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, betimleyici analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır ve farklı menfaat gruplarının bilinçli olarak finansal kriz çıkarmaya çaba sarf ettiklerine dair birtakım bulgulara ulaşılmıştır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 11 August 2017
Received in revised form 14 October 2017
Accepted 15 October 2017

Keywords:

Crisis, Global Crisis, Philosophy of Crisis, Capitalism, Who Are the Ones Who Cause Global Crisis?

© 2017 PESA All rights reserved

Crisis is previously unknown and unpredictable developments, or some underestimated developments causing results that affect the state and the economy at macro level, and companies and entrepreneurs at micro level. And global crisis can be described as an economic heart attack affecting the whole world and causing the countries to experience a turnaround economically, whose reason is a country or economic instability and financial crises in the region.

The purpose of this study is to put forth a philosophy about the reasons for the emergence of financial crises, especially in the context of the 2008 mortgage crisis, which seriously shake up the world economies when they occur, and have social and political influences besides financial effects; and, in a macro frame, to discuss who, for what purpose, leads the global crisis, and what interests groups are in the best interests of the crisis. As a research method, document review and semi-structured interview techniques from qualitative research methods were used. The obtained data was interpreted using descriptive analysis method, and some findings were reached that different interest groups are consciously striving to bring about financial crisis.

GİRİŞ

1929 Büyük Buhran'dan sonra yaşanan en geniş çaplı finansal kriz olan 2008 mortgage krizinin etkileri sadece finansal anlamda olmamış, sosyal, kültürel ve politik etkileri de ciddi anlamda görülmüştür. Bu noktada küresel krizlerin nasıl bir felsefesi olduğu, yalnızca ekonomik veya politik sebeplerden ötürü mü patlak verdiği, çıkış nedenlerinin belirli ilkelere dayanıp dayanmadığı sorularının cevabı merak uyandırmaktadır.

Küresel krizlerin neden ve sonuçları irdelenirken özellikle 2008 küresel krizi bağlamında her krizde olduğu gibi kazananlar ve kaybedenler olduğu görülmektedir. Ancak kazanmak adına, kendi çıkarlarını ön planda tutarak diğerlerini fakirleştirmeye yönelik hamlelerin olması krizin “kapitalizmin krizi” olduğu yönünde ciddi emareler sergilemektedir. Özellikle son yaşanan kriz sonrasında belirli çıkar gruplarının ve spekülörlerin krizden servetlerine servet katarak çıktıkları görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler, “herkes dar boğazda ve ekonomik bunalımda iken söz konusu kesimler nasıl daha da zenginleşiyor?” sorusunu gündeme getirirken, bu bağlamda “birileri küresel kriz çıkarmak için bilerek çaba mı sarf etmektedir?” sorusu da yine yanıtı merak edilir hâle gelmektedir.

Bu sorulara cevap bulabilmek adına bu çalışmada ilk olarak kriz ve küresel kriz kavramı ele alınmış, ardından 2008 küresel krizinin nedenlerine yer verilmiş, daha sonra ise küresel krizin felsefesi başlığı altında genel bir kriz felsefesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonraki aşamada ise yapılan nitel araştırma bağlamında “küresel krizi kimler, niçin çıkarır?” çatısı altında kapitalizm, kriz ve ABD ilişkisine değinilmiş, sonrasında ise sermayesiz zenginleşme, Wall Street, CEO’lar, derecelendirme kurumlarının kriz öncesi tutumları ile ünlü spekülörler Soros ve Buffet’in küresel krizdeki rolleri ele alınarak çalışma tartışma ve sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Kriz Kavramı ve Küresel Krizin Kapsamı

Birçok farklı disiplin tarafından konu edinilen ve etimolojik kökeni Yunanca “krisis” kelimesine dayanan kriz kavramı, bu disiplinlerle ilgilenen bilim adamları arasında tartışmalara sebep olmuştur. Bu nedenle; tıp, psikoloji, politika ve iktisat bilimlerinde farklı kriz tanımlarına rastlamak mümkündür (Ataman, 2009: 271). Kriz kavramına ilişkin olarak literatürde yer alan belli başlı tanımlamalar şu şekilde sıralanabilir:

- “Kriz nedir?” sorusuna en genel anlamıyla “bir toplum, şirket veya kişide ortaya çıkan buhrandır” cevabı verilebilirken; kriz kavramının en kısa ve anlamlı tanımı, “üretim-tüketim dengesizliği” veya “ekonominin reel kesimi ile parasal kesim arasındaki uyumsuzluğa bağlı olarak meydana gelen istikrarsızlık” şeklinde yapılabilir (Altuğ, 1994: 38).

- Kriz kavramı tehlikeli sonuçlara yol açabilecek gerginlik, bunalım ve buhran kelimeleriyle ifade edilebilmektedir (TDK, 1969: 474). Bunun yanı sıra kriz kavramı stres, panik, facia, felaket, zorluk ya potansiyel tehlike gibi farklı yaklaşımlarla da ele alınmaktadır (Sills, 1968).

- Kriz, “bir süreç içerisindeki bir durumdan, diğerine geçiş anında sergilenen kararsızlığın ifadesi” olarak da tanımlanabilmektedir (Tutar, 2004: 13).

- Kriz, “ürün eskimesi, endüstrideki daralmalar, bölgesel felaketler, ulusal ekonomideki durağanlıklar, kontrolden çıkan enflasyon ve sosyo-ekonomik yapıdaki bunalımlar” ile ilgilidir (Silver, 1990: 17).

- Kriz, hiç beklenmeyen bir zamanda, sürpriz bir şekilde veya önceden erken uyarı sinyalleri gönderdiği hâlde belirtilerinin farklı nedenlerle geç veya yanlış anlaşıldığı bir durumu anlatmaktadır (Çelik & Özdevecioğlu, 2002: 56).

- Genelde örgütlerin karşı karşıya kaldıkları olumsuzluklar kriz bağlamında ele alınmakla birlikte, muhtemel nükleer tehlikeler, savaşlar, uçak kazaları, zararlı patlamalar, siyasi ve sosyal olaylar, bazı insan hataları, karalama kampanyaları ve üretim sorunları gibi istenmeyen olaylar da kriz kavramıyla açıklanmaktadır (Kaufman vd., 1994: 29).

Görüldüğü gibi kriz kavramıyla ilgili birçok farklı tanımlama ile karşılaşmak mümkündür. Ancak bu çalışma bağlamında kriz kavramının iktisat veya ekonomi bilimi çerçevesinde yapılan tanımlamalar daha anlamlı olacaktır. İktisat biliminde kriz kavramı, hastalanmış bir ekonomik organizmanın eskisi gibi varlığını sürdüremediği ve yeni bir yaşama olanağı sağlayabilmek için gerekli değişiklikleri yapmak zorunda olduğu zaman dilimi olarak ifade edilmektedir (Ataman, 2009: 271-272). Türk Dil Kurumu İktisat Terimleri Sözlüğü'ne göre ise kriz, "sermaye ve gelir kayıplarına yol açan ve iktisadi bütünlüğün her düzeyinde etkisi olan politik, ideolojik ve iktisadi tüm değerleri bozan bir rahatsızlık"; "iktisadi çevrimdeki genişleme ve sürekli bir ilerleme döneminden sonra uzun ya da kısa daralma evresine geçerek yön değiştirme" anlamlarına gelmektedir (TDK, 2004).

Finansal kriz, genel olarak herhangi bir ürün, hizmet, üretim faktörü ya da finans piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda normal bir değişim sınırının üzerinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanabilir (Balı & Büyükşalvarcı, 2011: 3; Çetinkaya, 2012: 65-66). Finansal krizlerin temel unsurlarını ise aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Balı & Büyükşalvarcı, 2011: 5-6):

- Ekonomik ortamdaki değişim ihtimalinin beklentileri büyük oranda değiştirmesi,
- Bazı finansal kuruluşların likidite sorunu ile karşılaşmaktan endişe duymaları,
- Kârlarda azalmaların olması ve bu durumu iflasların izlemesi,
- Reel ve likit olmayan varlıkların nakde dönüştürülmesi çabasının sonucunda faiz oranlarında yükseliş olması,
- Ekonomik faaliyetlerin daralması,
- Zorunlu varlık satışlarının neticesinde bankaların ve diğer finansal kuruluşların portföylerinin değerlerinin azalması nedeniyle ödeme güçlerinin tehlikeye girmesi.

Her ne kadar kriz kavramını ekonomik ekseninde ele alarak ayrı bir tanımlama yapılsa da, kriz esnasında ve sonrasında yaşanan gelişmeleri sadece "ekonomik, finansal ya da mali" olarak nitelendirmek ve sadece finans kesiminde bir kırılma olarak kabul etmek çok da sağlıklı olmayacaktır. Sektörler arası bağılıklar göz önüne alındığında, finans sektöründe yaşanan krizin ekonominin tamamını ve bunun yanı sıra siyasi ve sosyal yapıları ciddi ölçüde etkilemesi kaçınılmazdır. Özellikle 2008 döneminde yaşanan krizde dünya ölçeğinde ekonomik, mali, siyasi ve sosyal anlamda önemli etkilerin görülmesi, yaşananların "kriz" ve "küresel" olarak nitelendirilmesini hak etmektedir (Taşar, 2012: 11).

Küresel kriz; tüm dünyayı etkileyen ve çıkış yeri dünyanın herhangi bir ülkesi ya da bölgesi olabilen ve çıkış nedeni o ülke veya bölgedeki ekonomik istikrarsızlıklar, mali bunalımlar olan ve söz konusu bunalım durumlarının genellikle kötü yönetilmesi sonucunda ülkeyi aynen bir sarmaşık gibi sararak, ekonomik olarak ülkeleri dar boğaza sokan belirsizlik durumunun hâkim olduğu ekonomik kalp krizi olarak adlandırılabilir (Çırak, 2009). Küresel kriz, kendine özgü bazı özellikleriyle farklı bir görünüm sergilemektedir. Öncelikle tüm ekonomileri etkileyecek boyutları ile "küresel" yönünün olması; merkez ülkeden çevre ekonomilere ya da gelişmiş ekonomilerden gelişmemiş ekonomilere ve derinliği açısından ise; bazı ülkeleri iflasa götürebilecek bir boyutunun olması krizi kendine özgü kılmaktadır (Taşar, 2012: 13).

1.2. 2008 Küresel Krizi ve Görünen Nedenleri

ABD'de başlayan ve tüm dünya ekonomisini etkileyen küresel krizin temelinde mortgage piyasasına ilişkin problemler yatmaktadır. ABD'de para hacminin yüksek seyretmesi nedeniyle bazı finansal kuruluşlar 2003 yılında kredibilitesi zayıf olan kişilere de mortgage kredisi vererek, geri dönüşü riskli bir mali yapıya girmişlerdi. Sadece dar gelirli kullandığı ve "subprime" adı verilen yüksek riskli kredilerin tutarı 1,5 trilyon dolara ulaşmıştı. ABD'de 2003 yılında faizlerin son derece düşük olması, özellikle orta ve alt gelir grubundaki kişileri değişken faizli kredileri kullanmaya yöneltti. Ancak, ABD Merkez Bankası'nın (FED) iki yıl sonra faiz oranlarını artırması, konut sektörünü dar boğaza soktu. Konut satış fiyatları ile kira gelirlerinin de piyasanın bedelinin altına düşmesiyle, bu krediyi kullanan düşük gelirli gruplar, kredilerini düzenli olarak ödeyemez hâle gelmişlerdi. Bu noktada bankaların, tüketicilere satın alacakları ev ve dairelerin bedelinin tamamını, hatta değerinin yüzde 110 oranında

borçlanma fırsatı vermesi, kredilerin geri dönüşünü zora sokmuştu. ABD’de söz konusu bankalar konut kredileri için gerekli finansmanı yatırım bankalarında ihraç ettikleri tahviller ile borçlanarak sağlıyorlardı. Değeri düşen, faiz oranının gelecekteki durumu bilinmeyen konut ipotegine dayalı bu tahvilleri güvence göstererek diğer finans kuruluşlarından kredi sağlamak zorlaştı. Güven bunalımı yaşayan bankalar arası piyasada likidite sorunu ortaya çıktı. Bu kuruluşlar nakit sıkıntısı çeken bankalara kredi vermemeye ya da çok yüksek faiz oranıyla vermeye başladı ve ABD mortgage piyasası için tehlike çanları çalmaya başladı. Neticede konut fiyatları düştü ve kredi sağlayamayan tüketicilerin harcamaları azaldı, üretimden tüketime tüm piyasa daralmaya girdi ve böylece yeni bir küresel kriz doğmuş oldu (NTVMSNBC, 2008; www.finzoom.com.tr, 2008). Kriz, her ne kadar mortgage krizi olarak başlasa da ‘likidite krizine’ dönüşmüş oldu (Çırak, 2009).

Temel olarak bu krizin nedenleri ise şöyle özetlenebilir: Mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki balon artışlar, kişisel ve kurumsal borçların artması, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, risk yönetiminin başarılı olarak uygulanamaması, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme kurumlarının finansal piyasalara ait yanlış derecelendirme yapmaları (Mangır, 2012: 82; NTVMSNBC, 2008).

Söz konusu krize verilen isimlerden birisi de, ‘borç krizi’dir (debt crisis). ABD’nin en başarılı yatırımcılarından George Soros’un mortgage krizini yorumlama biçimi, krizin borçlanma krizi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Büyük yatırım uzmanı, “*krizi meydana getiren koşullar nelerdi?*” sorusuna standart dışı bir cevap vererek; “*krizin temelinde, aptal borçlular ve aptal kreditorler ile akıllı araçlar var. Araçlar borçluları, ödemeyecekleri borçları üstlenmeye, kreditorleri ise, ne olduğunu bile anlayamadıkları bir şeye yatırım yapmaya ikna ettiler.*” söyleminde bulunmuştur (Uslu, 2009).

Küresel kriz döneminde dünyanın toplam GSMH’si 72 trilyon dolar olmasına rağmen dünya piyasasında işlem gören toplam rakam 750 trilyon dolar civarında ciddi bir rakama ulaşmıştı. Sanal para gerçek üretimin 10 katını aşmış durumdaydı. Krizin temel nedenlerinden birisinin bu durum olduğu da iddia edilmektedir (Özbek, 2009: 3). Bu baş döndüren miktarın özellikle Hedge fonlarda, Forex, Varant ve Swap piyasalarında işlem gördüğü bilinmektedir. Wall Street ise bu döngüsel sistemin merkezini oluşturmaktadır.

Krizde önemli rol oynayan enstrümanlardan birisi de hedge fonlardır. Hedge fonları, kaldıraç oranı yüksek finansal varlıklara yatırım yapmaktadırlar. Yüksek sermaye ile hareket eden hedge fonlar spekülasyon işlemlerinin odağı hâline gelmektedirler (Aksu, 2009: 80). Dolayısıyla hedge fonların mortgage pazarına en agresif şekilde yatırım yapmış olduğu, aşırı miktarda risk altında buldukları, dolayısıyla da krizi meydana getirmede büyük rol oynadıkları anlaşıldı (Uslu, 2009).

Kısacası, 2008 yılında küresel bir kriz başladı ve yaşanan kriz mevcut küresel konjonktürde ciddi sarsıntılara yol açtı. Aşırı kazanma isteği ve daha fazla güce sahip olma tutkusunu sistemin çökmesine ve blokajına neden oldu. Önce finansal sistem çöktü, ardından reel sektör ağır darbe aldı. Devamında ise küresel ölçekte işsizlik krizi başladı. Düşen gelir seviyesi, tüketimi azalttı. Azalan tüketim, üretimi durdurdu ve üretimde yaşanan sıkıntılar işten çıkarmaları artırdı ve çok ciddi sonuçları olan bir kısır döngü ortaya çıktı (www.diplomatikgozlem.com, 2013).

Yukarıdaki bilgiler ışığında finansal krizlerin özünde birbirine benzediği, ancak detaylarda birbirinden farklılık gösterdiği söylenebilir. Nitekim yaşanan son küresel kriz de diğerleri ile aynı davranış kalıbını sergilemiştir. Önce, varlık fiyatları aşırı şekilde şişmiş, krediler genişlemiş, spekülasyon yaygınlaşmış, aşırılıklar ortaya çıkmıştır. Sonra, fiyatlar düşmüş, kredi ödemeleri aksamış ve sonunda panik havası yaygınlaşarak krize neden olmuştur. Krizler çoğunlukla aşırı borçlanma varsa, para birimi aşırı değerlendirilirse ve ekonomide durgunluk varsa, sıcak para bulunamıyorsa ortaya çıkmaktadır. Dünyanın en başarılı yatırımcıları olan ve adeta finans filozofu seviyesine erişmiş George Soros ve Warren Buffet küresel finans krizinin teşhisinde birleşmektedir. Her ikisine göre de kriz ekonomideki son 25-30 yılın köpüklenmesinden doğmuştur. Köpüklenmeyi oluşturan ise, modern finansın bel kemiği konumundaki doğurgan ve spekülasyon faizidir. Faiz aynı zamanda spekülasyonun kaynağıdır. Trilyonları bulan bono piyasaları, ekonomideki her faiz değişikliğinde dalgalanmakta; yüz milyar dolarlar birkaç saat içinde bazılarınca kazanılırken, bazılarınca ise kaybedilmektedir (Uslu, 2009).

1.3. Küresel Krizin Felsefesi

Kriz felsefesi bağlamında kapitalizmin özünde ahlâk dışı olduğunu vurgulayan filozof Jean-Paul Jouary, günümüzdeki kapitalist sistemin politik, ekonomik ve sosyal olarak içler acısı olduğunu belirterek bu noktada felsefenin ilginç bir hâl aldığını belirtmiştir. Ona göre iki kavram oldukça yeni bir şekilde bir arada ve çelişki içerisinde kullanılmaktadır. İlk olarak neoliberal görüş savunucularının, yani serbest piyasa heveslilerinin günümüzde finansal krizlerin “reel ekonomi”ye zarar verdiğini yeni anlamış olmalarıdır. Diğer ön plana çıkan kavram ise "ahlâk" kavramıdır. Ahlâk kavramı, krizlerin suçlusu olarak gösterilmekte, temel olarak dürüst ve tarafsız kapitalist sisteme zarar veren birkaç fırsatçı, çıkarıcı kişilerin üzerine suç atılmaktaydı. Burada yapılmak istenen şey, "kapitalizmi ahlâkileştirmekti". Ünlü ekonomistler, filozoflar bu çelişkiler üzerine ya mevcut sisteme övgüler yağdırarak ya da politikanın, ekonominin ve ahlâkın kesinlikle ayrı tutulması gerektiğini ilan ederek veya güç sahipleri kapitalistler lehine sözde isyancı rolünü oynayarak kendilerince teori üretmektedirler. Gerçek ilkeleri insan ihtiyaçları ve değerleri ile hiçbir ilgisi olmayan ekonomik kârlılık karşısında, insan yaşamı ikinci plana itilirken, bu mantığın "ahlâkileştirilmesi" kabul edilebilir bir durum değildir (Métral, 2008).

Eski filozofların görüşlerine bakıldığında ise Karl Marx'ın biriktikçe orantılı olarak sermayeye sıkıntı veren çelişkilerin yanı sıra, fiziksel ve zihinsel işgücüyle sermaye sahiplerine yansıyan sonuçları ayrıntılarıyla tahlil ettiğini; Marx'dan önce ise Jean-Jacques Rousseau'nun her toplumda daha seçkin rolün parayla oynandığını ve zengin ile fakir arasındaki uçurumun da böylece büyüdükçe büyüdüğünü belirttiği görülmektedir (Métral, 2008).

Küresel krizlere ‘kapitalizm’ temelinde yapılan eleştirilerinden farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Mario Bunge, *“Philosophy in Crisis: The Need for Reconstruction”* adlı kitabında kriz felsefesi ile ilgili yeniden bir oluşumun gerektiğini belirterek, felsefeyi yeniden yapılandırmak adına birtakım ilkelerin bilim adamları tarafından dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu ilkeler ise şu şekilde sıralanmıştır (Bunge, 2001: 220-224):

- Otantiklik: Önceden fark edilmeyen ilişkileri ortaya koymak, yeniden analizler yapmak.
- Açıklık: Gerekli bilimsel araçlarla analizler yapmak ve sistematik olmak.
- Eleştirelilik: Fikirleri sorgulamaya açmak, kendini eleştirmek.
- Derinlik: Radikal bir şekilde her şeyin köküne ve varsayımlarına bakmak, incelemek.
- Aydınlanma: Natüralist, hümanist, rasyonalist, ampirist olmak.
- İlgililik: Problemleri çözmek ve felsefe yapmak için heyecan verici olunmalı, hayal gücü katılmalı.
- Materyalizm/İdealizm: Kuşkusuz, idealist bir felsefe, fikirlerin özerk varlığını yerine koyan bir felsefedir. İdealizm, somut şeyleri - değiştirilemez olmaktan ziyade değiştirilebilir olan - araştıran, dizayn eden veya değiştiren gerçek bilimler ve teknolojilerle tutarlı değildir. Bilim ve teknolojiyle uyum sağlayan bir felsefe, materyalist olmalıdır; materyalizm, ne fikirlerin varlığını ne de onların bazılarının önemini inkâr etmektedir.
- Asillik: Asil bir felsefe, insani durumu iyileştirmeye yardımcı olan bir felsefedir. Böylece araştırmayı, rasyonel tartışmayı, temelli değerlendirmeyi, cömert eylemi, iyi niyeti, özgürlüğü, eşitliği ve dayanılmayı teşvik etmek suretiyle böyle yapar.
- Gerçekçilik: Gerçekçi bir felsefe, yapay olanlardan daha ziyade, gerçek problemleri çözmeye çalışan; gerçek bilimin ve teknolojilerin doğasına özgü epistemolojik gerçekçiliği benimseye ve tezlerini “gerçekçi kontrollere” maruz bırakan bir felsefedir.
- Sistemlilik: Bir bütün oluşturmada veya her şeye, ya bir sistem olarak ya da sistemin bir bileşeni olarak bakmak.
- Güncellik: Problematiklerini ve bilgilerini yenilemeyen filozoflar geride kalırlar. Böyle yapmada, güncel problemleri ve son bulguları dikkatten kaçırdıkları için ilerlemeye engel olurlar.

- Faydalılık: Bir felsefe, eğer filozof olmayanların yeni problemlerin farkına varmalarına veya belirtmelerine; onları inceleyecek kalıcı stratejiler dizayn etmelerine; onları analiz etmek veya birbirine bağlamak suretiyle genel fikirler ortaya çıkarmalarına; rakip yaklaşımların veya doktrinlerin erdemlerini ve kusurlarını rasyonel olarak tartışmaların veya ahlâki normları analiz etmelerine ve değerlendirmelerine yardımcı olursa faydalıdır.

Tarihsel olaylar ve olgular genellikle felsefi açıdan iki yaklaşım ile açıklanırlar: Bunlar, yukarıda Mario Bunge'in ilkeleri arasında geçen "İdealizm" ve "Materyalizm" dir. İlk yaklaşıma göre örneğin iktisadi ve politik krizler "kötü niyetli" ya da yeteneksiz, rasyonel davranmayan yöneticilerin eylemleri veya politikaları nedeniyle ortaya çıkarlar. Bu felsefi yaklaşıma göre yaşanan son küresel krizin nedeni, o dönemdeki FED başkanının ve burjuva iktisatçılarının öngörüsüzlüğü, politikacıların zamanında gerekli önlemleri almaması, büyük yatırım bankaları ve yatırım fonlarının çıkarıcı ya da açgözlü eylemleridir. Görüldüğü gibi bu yaklaşıma göre yaşanan krizlerde bireysel davranış ve tutumların, ekonomi politikalarının ve ideolojilerinin hatta bazen de tesadüflerin yadsınamaz rolü vardır. Ancak bunlar gerçeğin tamamını açıklamakta yetersiz kalırlar (Durmuş, 2012).

İkinci yaklaşım ise diyalektik ve tarihsel maddecilik, olayları ve olguları, yaşadıkları tarihsel koşullar çerçevesinde ve mevcut ekonomik sistemin, üretim tarzının iç çatışmaları, dinamikleri ve sınıf mücadeleleri ile açıklar. Genel olarak toplum ve hayata ilişkin daha zengin, kapsayıcı ve açıklayıcı bir bakış açısı sunar. Buna göre neticede insanın bilinç, düşünce, davranış ve tutumu ile alışkanlıklarını belirleyen etken, maddi üretim tarzıdır, yaşam koşullarıdır. Bu felsefi yaklaşım aracılığıyla son küresel kriz anlaşılmalı çalışıldığında, krizin nedeninin "insan davranışları" ya da "yanlış ekonomi politikaları" olmadığını, asıl nedenin genetiği sorunlu bir sistem olan kapitalizmin uzlaşmaz çatışmaları ve bunun üzerinden yükselen sınıf mücadelesi, çıkar çatışmaları olduğu anlaşılmaktadır (Durmuş, 2012).

2. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, meydana geldikleri zamanlarda dünya ekonomilerini ciddi oranda sarsan, finansal etkilerinin yanı sıra sosyal ve politik etkileri de olan finansal krizlerin ortaya çıkış nedenleri hakkında özellikle 2008 mortgage krizi bağlamında bir felsefe ortaya koymak ve küresel krizi kimlerin, ne amaçla çıkarmak istediklerini, krizin hangi çıkar gruplarının menfaatine olduğunu makro bir çerçevede ele almaktır.

Belirli dönemlerde ortaya çıkarak birçok ülkeyi etkisi altına alan küresel krizlerin ortaya çıkış nedenlerini, belirli bir zümrenin çıkarları olup olmadığı, spekülatif eylemlerle bilinçli olarak kriz çıkarılmaya çalışıp çalışılmadığını bir felsefe çerçevesinde makro bağlamda inceleyen çalışmaların çok az sayıda olması, bu nedenle de özellikle ulusal literatüre katkı sağlaması açısından bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan doküman incelemesi ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniklerinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi kapsamında; öncelikle 2008 mortgage krizine ilişkin daha sonra ise küresel krizler ve çıkış nedenlerine dair gazete haberleri ve internet kaynakları incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat kapsamında ise makro ekonomi ve iktisat alanında uzman, Prof. Dr. Haldun Soydal ile önceden hazırlanan küresel krize ilişkin sorular bağlamında mülakat yapılmıştır ve izni dahilinde kayda alınmıştır. Daha sonra bu kayıtlar incelenerek konuya ilişkin önemli görülen kısımlar araştırmaya bire bir aktarılmıştır.

Elde edilen tüm veriler, betimleyici analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu analiz türünde temel gaye görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Betimsel analizde, toplanan veriler özgün şekline olabildiğince bağlı kalınarak ve ihtiyaç duyulduğunda katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak sunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 221). Bu çalışmada da mülakattan ve diğer kaynaklardan elde edilen veriler, zaman zaman pasajlar halinde alıntılanarak metinde sunulmuştur.

3. Araştırmanın Bulguları: Küresel Krizi Kimler, Niçin Çıkarırlar?

2008 krizi sonrasında krizin çıkış kaynağı olan ABD parası güçlenmekte, diğer ülke paraları ve özellikle 'euro'ya karşı değer kazanmaktadır. Bu da ABD ekonomisinin güçlendiğinin göstergelerinden birisidir. Dolayısıyla ABD'nin krizden etkilendiği ancak daha çok olumlu anlamda etkilendiği söylenebilir. 2008 krizi ile birlikte finansal sistem bir nevi anjiyo yapmış, ağaç budama yapılmış, sistemin eksik ve çürük yerlerinden arınmıştır. Fakat bu krizden ABD'nin ezeli rakibi Rusya, ekonomik bir dev olma sürecindeki Çin ve Avrupa Birliği, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler daha çok etkilenmiştir. Buna rağmen dev ABD ekonomisi dimdik ayakta kalmayı başarmış ve parası tüm dünyada daha da değerlenmektedir. Neticede ABD'nin krizden daha da güçlenmiş olarak çıktığı anlaşılmaktadır (blog.milliyet.com.tr, 2009). Diğer yandan, Forbes Dergisi'nin 2010 yılında yaptığı araştırmaya göre dünya milyarderler listesindeki kişilerin birikimlerinin bir yıl içerisinde %50 oranında arttığı görülmektedir. Listedeki milyarderlerin %40'ını Amerikalılar oluşturmaktadır. Krizin dünyayı kasıp kavurduğu bir dönemde bu kişilerin servetlerinin, tüm yaşamları boyunca sahip oldukları servetin yarısı kadar artması kamuoyunda birçok soru işaretine neden olmuştur. Tüm bu veriler akıllara şu soruları getirmektedir (Öztürk, 2010):

- 1- *Bu küresel kriz kapitalistlerin krizi değilse kimin kriziydi?*
- 2- *Bu kişiler üretimlerini artırarak bu gelirlerini artırmamışsa, gelirlerinin kaynağı nedir?*
- 3- *FED'in finans şirketlerine yaptıkları yardımlar kapital sahiplerine mi akmıştır?*
- 4- *Bu kişilerin paraları Dolar veya Euro olarak tutulmamaktaysa hangi paralarda veya kâğıtlarda durmaktadırlar?*
- 5- *Krizler büyük para sahiplerinin işine mi gelmektedir ya da bu insanlar çok mu zekidir ve kriz durumlarında paralarını çok mu iyi yönetmektedirler?*
- 6- *Krizlerin faturasını kimler ödemektedir?*
- 7- *Küresel finansal kriz bir ABD oyunu mudur veya soğuk savaş taktiği midir?*

Bu soru işaretlerini mümkün olduğunca giderebilmek amacıyla araştırma kapsamında birkaç dikkat çekici konu başlığına değinmekte fayda olacaktır.

3.1. Kapitalizm, 'Küre-ABD' ve Kriz

Dünya sistemi ve bir çeşit örgütlenme tarzı olan kapitalizmin günümüzde ülkelere yüklediği misyon, sermayenin varlığını korumak ve sermaye birikimi adına gerekli koşulları sağlayabilmek için hakimiyetin korunması ve sürdürülmesidir. Hâkimiyetin korunması ve sürdürülebilmesi ise ülkelerin bağımsız olmasını gerektirir. Bu nedenle bağımsızlık ilkesi, sermaye birikiminin, bir diğer ifadeyle ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamanın ön koşuludur. Bağımsızlığın nasıl bir yapı izlediği ve nasıl sağlandığı ise hiyerarşik olarak var olan kapitalist devletler sistemi içerisindeki tartışmaların temel eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bağımsızlık, hegomonik bir gücü diğer bir ifadeyle dünya ölçeğinde askeri, politik, ekonomik ve kültürel anlamda belirleyici güç olmayı ifade eder ki, günümüzde bu güç ABD'dir (Altıok, 2005: 154).

“Kapitalizm, felsefi anlamda sistemin merkezine parayı koyan, para dışındaki değerleri önemsizleştiren ve kâr maksimizasyonu amacıyla tüm ahlâki değerleri hiçe sayan bir felsefi dönüşüm başlatmıştır. Bu durum sistemin tanrısının para olduğu bir 'put'u ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda “modern şirk” olarak ifade edilebilecek bu sistem ve sistemin küresel merkezini kendisine bağımlı hâle getiren küresel güç ABD ve FED (Federal Reserve) küresel ekonomik sistemin merkezini oluşturmaktadır. ABD, milli parası olan doların dünyanın rezerv parası olmasından, başka deyişle, senyoraj hakkından yararlanmaktadır. Yani, diğer ülkelere olan borcunu dolar basarak ödeme imkânına sahip olmaktadır. Şöyle ki; Dünya'nın GSMH'si 72 trilyon dolardır. ABD'nin GSMH'si ise 20 trilyon dolardır. ABD'nin dünya pastası içerisinde %25'lik ciddi bir dilime sahip olduğu görülmektedir. Bu ise küreselleşmenin çekirdeğini ABD'nin oluşturduğunu göstermektedir. Yine bir ABD şirketi olan Apple'in yaklaşık 650 milyar dolar değerleriyle Türkiye GSMH'si (820 milyar dolar) ile neredeyse eşit değere sahip olması, bilginin, entelektüel sermayenin, enformasyonun ve kapitalizmin gücünü gösterir

niteliktedir. Kürenin merkezinde bilginin, finansın, teknolojinin, know-how'un merkezi olan ABD vardır ve bu sistem 'Küre-ABD' şeklinde isimlendirilebilir" (Soydal, 2013).

Küresel finans piyasaları sisteminin merkezinde de devasa büyüklükteki ABD finans piyasaları yer alır. Bu nedenle, ABD'de ortaya çıkan bir dengesizlik global sistemin parçalarını oluşturan diğer piyasalara anında yansımakta ve son krizde olduğu gibi tüm dünyaya mal olmaktadır (Uslu, 2009).

3.2.Sermayesiz Zenginleşme

2008 öncesi varlık piyasasında balonların bir köpük etkisi yaratması ve bu durumun domino etkisiyle finansal sistemi önemli ölçüde etkilemesi 2008 küresel krizinin temel nedenlerinden birisiydi. Hızlı artan konut fiyatlarına bağlanan kredilerin geri dönüşü olmayınca yatırım bankaları, yetersiz sermayeye sahip oldukları için basmış oldukları tahvillerin ve bonoların bedelini ödeyemez duruma gelmişlerdir. Bu durumda ise iflaslarını tescillemek için mahkemeye başvurmuşlardır. Bu kriz sermayesiz zenginleşmenin çökmesine işaret etmektedir. Dolayısıyla yatırım bankalarının sermayesiz zenginleşmesinin dayanağı, tahvillerine ve bonolarına olan devlet desteğidir. Yatırım bankacılığı krizle birlikte iflas edince, devlet desteği sayesinde iflastan kurtulmuşlardır. Bir başka deyişle, bankaların vermiş olduğu batık kredileri devlet sahiplenerek, bütün borçları tasfiye etmiştir. Başkan Bush'un Kongre'den talep ettiği 700 milyar doların amacı, işte bu tasfiyedir. Açıkça görüldüğü gibi sermayesiz zenginleşme heveslerinin bedelini vergi mükellefleri yani halk ödemiştir. ABD'nin krize olan tutumu bankaların zararını sahiplenmek ve para musluğunu sonuna kadar açmak yönünde olmuştur. Bu politika ise klasik Keynezyen politika değildir. Keynezyen müdahalede devletin, teker teker bireysel sermayelere karşı tarafsızlığı esastır. ABD yönetiminde ise bu tarafsızlık pek görülemez (Çakır, 2008).

3.3.Wall Street ve CEO'lar

Wall Street ile Hazine arasında yönetici istihdamı bakımından adeta bir "döner kapı" ilişkisi görülmektedir. Özel bankalar, Wall Street'in ihtiyaç duyduğu kaynakların ve politikaların tümünün maksimum çaba sonucu sağlandığını, yurttaşların, çalışanların veya vergi mükelleflerinin ise herhangi bir şekilde buna engel olmadıklarını temin etmek için Hazine nezdinde görüşmelerde bulunmaktadır veya Hazine'de bizzat istihdam edilmektedirler. Wall Street'de çalışanlar Hazine'de bir süre çalışarak şöhret yapmakta ve ardından yine özel sektöre dönerek, yüksek pozisyonlara yerleşmektedirler. Ron Bloom, Lazard'da çömez bir banker iken Hazine'de görev almış; Wall Street'in trilyon dolarlık kurtarma paketinin hazırlanmasına yardım etmiş ve Lazard'a kıdemli bir danışman olarak geri dönmüştü. Jake Siewert ise Wall Street'ten ayrılıp, Hazine Müsteşarı Tim Geithner'in başyardımcısı olmuş; ardından ise Goldman Sachs'a geçmiştir. 2009 Ocak - 2011 Ağustos döneminde yaklaşık 724 kişi Hazine'den ayrıldı ve bunların tümü, gelecekteki Wall Street patronlarına kârlı "hizmetler" sundular; böylelikle çok daha yüksek bir pozisyonda özel sektöre geri dönmenin yolunu açmış oldular (Petras, 2012).

2008 yılında banka CEO'larına diğer yöneticilerle beraber ödenen kâr payı ve primin tutarı ise tam 18 milyar dolar tutarındadır. Bu tutar yukarıda açıklanmak istenen durumu gayet iyi özetlemektedir. Gazetelere yansıyan bir başka ilginç durum da, CEO'ların özel hayatlarına ilişkin eğlence masraflarını dahi, yönettikleri şirketlere fatura ettirdikleri ve ödettikleri yönündedir. Wall Street'teki yatırım bankalarındaki avukatlar, bu harcamaları yapan CEO'ların sahte faturalarda bu tür eğlencelere yönelik harcamalarını "deponun su akıtan tavanının tamiri" gibi gösterdiklerini ifade etmişlerdir (Uslu, 2009). Bu durum ise yöneticilerin krizden ne ölçüde etkilendiklerini manidar bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.4.Wall Street, Yatırım Bankaları ve FED Üçgeni

"Kriz döneminde FED tarafından AIG (85 milyar dolar), Goldman Sachs ve Morgan Stanley'e destek sağlanmış (fonlanmış) ve batmaktan kurtarılmıştır. Elde edilen bu fonlar ile faiz oranları yüksek ülkelere dolar yatırımı yapılmakta ve ABD yatırımcıları tarafından ciddi faiz gelirleri elde edilmektedir. Bu sayede ise özellikle Türkiye gibi faiz oranları yüksek, gelişmekte olan ülkelere yatırım yapılarak, bu ülkelerin cari açıklarını fonlamalarında da katkı sağlanmaktadır. Türkiye'ye bu şekilde son 10 yılda giren miktar 350 milyar dolar civarındadır" (Soydal, 2013). "Dış yükümlülük" tutarı Merkez Bankası

hesaplarına göre, 2002 yılında 179 milyar dolar iken 2008 ortasında de 487 milyar dolara ulaşmıştır (Çırak, 2009).

Türkiye finans piyasasının yaklaşık %60-70'i yabancı yatırımcıların elindedir. Milli borsamızda değişken kur rejimi uygulandığından yabancılar istediği gibi işlem yapabilmektedirler. Stopaj ve vergi ödemeksizin bir gecede 8-10 milyar dolarlık çıkışlar yapma imkânına sahiptirler (Ökmen, 2008). Bu durum ise ellerindeki fonları faiz enstrümanı ile kısa sürede değerlendirmek isteyen yatırımcılara davetiye sunar niteliktedir.

Finansal kapitalistlere göre Wall Street'in kurtarılması gerekir; çünkü orası Wall Street'tir ve ekonominin geri kalanı ve diğer insanlar batsa bile Wall Street yine de kurtarılmalıdır (Petras, 2012). 2007 yılında ABD'nin en büyük bankası olan Citigroup, Kasım 2008'de bir hafta içinde ihale yoluyla kendisini satma noktasına gelmişken, son dakikada 306 milyar dolarlık dev bir operasyonla ABD hükümeti tarafından kurtarılmıştır (Kurtoğlu, 2011: 30). Bu şekilde devletin finanse ettiği kurtarma paketleri, yüz milyonlarca vergi taviziyle tamamlanmıştır; bu da daha önce eşi benzeri görülmemiş vergi açıklarına ve sosyal eşitsizliklere yol açmıştır (Petras, 2012).

Kapitalist krizin yaşandığı söz konusu dönemde devletin kamuya ait hazineden kapitalist sınıfın (en başta Wall Street bankalarının) cebine servet transferi aracılığıyla finans sektörü kendine gelmiştir. Ancak, bu sırada çalışan kesim ve ekonominin geri kalanı kriz içinde kalarak, iflasa sürüklenmiş ve işlerini kaybetmişlerdir (Petras, 2012).

3.5.Derecelendirme Kurumlarının Tutumu

Derecelendirme kurumları ile ilgili en dikkat çekici problem, çıkar çatışmasıdır. Bankalar ve diğer finansal kurumlar ile ilgili notlar veren derecelendirme kurumları, bu kurumlar tarafından finanse edilmektedir. Hâl böyle olunca da derecelendirme kurumlarının objektif değerlendirme yapabileme tavırları sorgulanır hâle gelmektedir (Alantar, 2009: 4).

2008 krizinde derecelendirme kurumlarının mortgage destekli kağıtları derecelendirmekle görevli komitelerdeki uzmanları, kişisel tasarruflarını yatırdıkları menkul kıymetlere yüksek notlar vermişler, yani yatırımcıyı değil, kendi yatırımlarını düşünmüşlerdir. Bu anlamda krizden kısa bir süre önce S&P, AIG'nin kredi notunu arttırmıştır. Bu da son derece manidardır. Derecelendirme sisteminde başka büyük menfaatler de dönmektedir. Bu kurumlar tarafından kredi notu düşürülen bir banka, bundan dolayı, riskli aktifleri için eskiye göre çok daha fazla teminat yatırmak ve aynı tutarda risk için daha çok öz sermaye bulundurmak zorundadır. Mesela, S&P tarafından notu indirilen Merrill Lynch, çıkardığı menkul değerlerin teminat tutarını tam 3,2 milyar kadar yükseltmek zorunda kalmıştır. Morgan Stanley'nin yatıracığı ek teminat tutarı ise 973 milyon doları bulmuştur. Hâl böyle olunca derecelendirme kurumları ile ilişkileri iyi bir banka, büyük bir külfetten kurtulmaktadır (Uslu, 2009). Mevcut küresel finans sisteminin uluslararası derecelendirme kurumlarında bu tip olaylar yaşandıkça krizlerin kimlerin menfaatine olduğu bir kez daha sorgulanır hâle gelmektedir.

3.6.Soros ve Buffet: Küresel Krizin Mimarları mı?

Kriz denilince ilk akla gelen kavram ve kişilerden birisi de şüphesiz “spekülatörler”dir. Spekülatif açıklamalar ve davranışlarla kriz çıkarmaya çalışarak kısa vadede ciddi kazançlar elde etmek isteyen spekülatörleri etkili bir şekilde betimleyen şu kısa hikâyeye değinmekte fayda vardır:

“Bir sabah kümesinde altın yumurta bulan çiftçi soluğu kasabanın sarrafında alır. Sarraf, çiftçinin muteber bir kişiliğe sahip olmasından dolayı yumurtaların 24 ayar olduğunu ilan eder. Bu haber tüm kasabada hızla yayılır ve herkes altın yumurtadan satın almak ister. Gözünü para hırsı bürümüş çiftçi kârını artırmak için tavukları normalden daha fazla yemlemeye karar verir. Tamahkâr çiftçi, altın yumurtalar karşılığında daha fazla yem satın alarak bununla her gün tavukları artan bir oranda yemler. Yem taciri ise müstahsillerden daha fazla arpa ve buğday üretmeleri talebinde bulunur. İlk bakışta bu durum, tavuk, çiftçi, yem taciri, müstahsil ve diğer kasaba sakinleri için çok kârlı gözükür. Her biri kazandıkça kazanır. Ancak sarrafın bir gün aniden yumurtaların 24 ayar olmadığını duyurması herkesi telaşlandırır. Kasaba sakinleri bir an önce ellerindeki altın yumurtaları çıkarmak ister. Ancak nakde çevirmek artık zorlaşmıştır. Altın yumurta fiyatlarının düşmesiyle kasaba sakinleri tam bir hüsrana

uğrar. Bunlar yetmezmiş gibi aşırı yemlemeden ötürü kümesteki tavukların ölmesiyle tüm hayaller kâbusa dönüşür. Günün sonunda işlemeyen bir kümes, beklediği altına kavuşamadığı için yem tacirine borcu olan bir çiftçi, müstahsile borçlu bir yem taciri ve altın yumurtadan zarara uğrayan kasaba sakinleri kalır. Durumdan vazife çıkaran köyün ağası mağdurların bir kısmına borç verir, diğerlerinin de ellerinde kalan yumurtaları satın alır.” (Demirbaş, 2013).

Dünyanın en büyük yatırım uzmanlarından birisi olarak gösterilen George Soros da tıpkı hikâyedeki gibi spekülâtif hareketlerden nemalanan büyük bir spekülâtor olarak lanse edilmektedir. George Soros, 1992 yılında sterlinde devalüasyona oynayan ve aldığı kısa vadeli kredilerle 15 milyar dolarlık açık pozisyonla tam 1 milyar dolar para kazanmıştı (www.ilkehaber.com.tr, 2010). 2008 küresel krizinin ortaya çıkmasında da rol oynadığı iddia edilen global spekülâtor olarak anılan George Soros, 2008 krizinde aylar öncesinden krize karşı uyarılarda bulunmuştu. Soros, 2008 Mart ayında “40-50 yılın en büyük krizi yaklaşıyor” demişti. Kriz sonrası gelinen süreçte ise Soros krizin etkilerini nakde geçerek lehine çevirdi. Kriz boyunca 8,8 milyar dolarlık servetini 11 milyar dolara çıkarması dikkat çekicidir (www.yenisafak.com.tr, 2008).

Yatırım sihirbazı lakabı ile bilinen ve ABD’de emlak hisselerine ve mortgage kredilerine dayalı tahvillere yaptıkları yüklü yatırımlar ile bu varlıkların aşırı değerlenmesine neden olan spekülâtor yatırımcıların başında gelen Warren Buffet ise 2007 yılına gelindiğinde bu kez emlak piyasasının çökeceğine oynayarak elindeki yatırım araçlarını yavaş yavaş satmaya başlamıştır. Bu sayede Buffet, ABD’nin mortgage krizinin pençesinde can çektiği bir dönemde varlığı 62 milyar doları bulan Buffet, kriz dönemindeki bir yıl içerisinde servetini 10 milyar dolar büyütüştür (www.turkhaber.com.ua, 2008).

Görüldüğü gibi ünlü spekülâtorlerin küresel kriz sürecinde servetlerine servet katmaları, “krizin mimarları ünlü spekülâtorler miydi?” sorusunun hafızalarda yer edinmesine neden olmuştur.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde kapitalizm, felsefi anlamda sistemin merkezine parayı koyan, para dışındaki değerleri önemsizleştiren ve kâr maksimizasyonu amacıyla tüm ahlâki değerleri hiçe sayan bir sistem hâline gelmiştir. Bu durum sistemin tanrısının para olduğu bir “put”u ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda “modern şirk” olarak ifade edilebilecek bu sistem ve sistemin küresel merkezini kendisine bağımlı hâle getiren küresel güç ABD ve FED, küresel ekonomik sistemin merkezini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, küresel finans piyasaları sisteminin merkezinde, devasa büyüklükteki dünyadaki hegemonik güç olan ABD finans piyasaları yer alır. Bu nedenle de ABD’de ortaya çıkan bir dengesizlik global sistemin parçalarını oluşturan diğer piyasalara anında yansımakta ve son krizde olduğu gibi tüm dünyaya mal olmaktadır.

Nitekim 2008 döneminde yaşanan krizde dünya ölçeğinde ekonomik, mali, siyasi ve sosyal anlamda önemli etkilerin görülmesi, yaşananların “kriz” ve “küresel” olarak nitelendirilmesini hak etmektedir. ABD kaynaklı bu kriz hızla Avrupa’ya yayılmış ve 2010 yılından bu yana da sadece iktisadi bir kriz olmakla kalmayıp sosyal ve politik bir krize dönüşmüştür. 2008 yılında yaşanan küresel kriz mevcut küresel konjonktürde ciddi sarsıntılara yol açmıştır. Aşırı kazanma isteği ve daha fazla güce sahip olma tutkusu sistemin çökmesine ve blokajına neden olmuştur. Önce finansal sistem çökmüş, ardından reel sektör ağır darbe almıştır. Devamında ise küresel ölçekte işsizlik krizi başlamıştır. Düşen gelir seviyesi, tüketimi azaltmıştır. Azalan tüketim, üretimi durdurmuş ve üretimde yaşanan sıkıntılar işten çıkarmaları artırarak çok ciddi sonuçları olan bir kısır döngü ortaya çıkarmıştır. Bütün bu yaşananlar ise acımasız kapitalizmin ürünü ve yaşanan sıkıntılar, yanlış politikalar neoliberalizmin sonucudur denilebilir.

Genel anlamda yaşanan finansal krizlerin nedenleri incelendiğinde, finansal krizlerin özünde birbirine benzediği, ancak detaylarda birbirinden farklılık gösterdiği söylenebilir. Nitekim yaşanan son küresel kriz de diğerleri ile aynı davranış kalıbını sergilemiştir. Önce, varlık fiyatları aşırı şekilde şişmiş, krediler genişlemiş, spekülasyon yaygınlaşmış, aşırılıklar ortaya çıkmıştır. Sonra, fiyatlar düşmüş, kredi ödemeleri aksamış ve sonunda panik havası yaygınlaşarak krize neden olmuştur. Krizler çoğunlukla

aşırı borçlanma varsa, para birimi aşırı değerlendirilirse ve ekonomide durgunluk varsa, sıcak para bulunamıyorsa ortaya çıkmaktadır.

“Küresel krizin felsefesi var mıdır?” sorusuna ise şu şekilde açıklık getirilebilir. Genellikle tarihsel olaylar ve olgular felsefi açıdan iki yaklaşım ile açıklanırlar. Bunlar, filozof Mario Bunge’in krizin felsefesi ile ilkeleri arasında geçen “İdealizm” ve “Materyalizm” dir. İlk yaklaşıma göre örneğin iktisadi ve politik krizler “kötü niyetli” ya da yeteneksiz, rasyonel davranmayan yöneticilerin eylemleri veya politikaları nedeniyle ortaya çıkarlar. Bu felsefi yaklaşıma göre yaşanan son küresel krizin nedeni, o dönemdeki FED başkanının ve burjuva iktisatçılarının öngörüsüzlüğü, politikacıların zamanında gerekli önlemleri almaması, büyük yatırım bankaları ve yatırım fonlarının çıkarıcı ya da açgözlü eylemleridir. Görüldüğü gibi bu yaklaşıma göre yaşanan krizlerde bireysel davranış ve tutumların, ekonomi politikalarının ve ideolojilerinin hatta bazen de tesadüflerin yadsınamaz rolü vardır. Ancak bunlar gerçeğin tamamını açıklamakta yetersiz kalırlar. İkinci yaklaşım ise diyalektik ve tarihsel maddecilik, olayları ve olguları, yaşandıkları tarihsel koşullar çerçevesinde ve mevcut ekonomik sistemin, üretim tarzının iç çatışmaları, dinamikleri ve sınıf mücadeleleri ile açıklar. Bu yaklaşıma göre neticede insanın bilinç, düşünce, davranış ve tutumu ile alışkanlıklarını belirleyen etken, maddi üretim tarzıdır, yaşam koşullarıdır. Bu felsefi yaklaşım aracılığıyla son küresel kriz anlaşılmaya çalışıldığında, krizin nedeninin “insan davranışları” ya da “yanlış ekonomi politikaları” olmadığını, asıl nedenin genetiği sorunlu bir sistem olan kapitalizmin uzlaşmaz çatışmaları ve bunun üzerinden yükselen sınıf mücadelesi, çıkar çatışmaları olduğu anlaşılmaktadır. İktisat teorisyenleri krizlerin görünür, somut sebepleri ile ilgilenip bu doğrultuda araştırmalar yapmışken, filozoflar ise krizlerin görünmeyen ancak daha önemli olan sebepleri ile alakalı olmuşlardır. Filozoflar krizleri kendi çıkarları adına kullanamaya çalışanları ve spekülâtörleri “ahlâki” açıdan bir sorgulama ile değerlendirmişler, bir tarafı zenginleştirirken diğer tarafı mağdur ederek fakirleştiren ahlâk dışı sisteme karşı çıkmışlardır. Yukarıda açıklanan ikinci yaklaşım doğrultusunda görüş bildirmişlerdir.

Bu bilgiler ışığında küresel krizin bir felsefesi olduğunu ve yaşananları bu felsefenin bilincinde olarak değerlendirmenin, olayları anlamlandırmada ve gerçeklerin farkına varma noktasında daha doğru olacağı söylenebilir. Diğer taraftan “küresel krizleri kimler, niçin çıkarırlar?” sorusuna yanıt ararken şu gelişmeleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir:

Forbes 2010 dünyanın milyarder listesi incelendiğinde milyarder kişilerin servetlerinin bir yıl içerisinde %50 oranında arttığı görülmektedir. Listedeki milyarderlerin %40’ını ise Amerikalılar oluşturmaktadır. Krizini dünyayı kasıp kavurduğu bir dönemde bu kişilerin servetlerinin, tüm yaşamları boyunca sahip oldukları servetin yarısı kadar artması küresel krizde zenginlerin daha zengin fakirlerin ise daha fakir bir hâle geldiğini gösterir niteliktedir.

Küresel krizde bir diğer dikkat çeken nokta ise yatırım bankalarına yapılan devlet yardımlarıdır. Yatırım bankalarının sermayesiz zenginleşmesinin dayanağı, tahvillerine ve bonolarına olan devlet desteği olmuştur. Kriz döneminde FED tarafından AIG (85 milyar dolar), Goldman Sachs ve Morgan Stanley’ye destek sağlanmış (fonlanmış) ve batmaktan kurtarılmıştır. Ayrıca 2007 yılında ABD’nin en büyük bankası olan Citigroup, Kasım 2008’de bir hafta içinde ihale yoluyla kendisini satma noktasına gelmişken, son dakikada 306 milyar dolarlık dev bir operasyonla ABD hükümeti tarafından kurtarılmıştır. Yapılan bu son dakikadaki devlet destekleri ile yatırım bankaları elde ettikleri fonları Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yatırım yaparak değerlendirmişlerdir. ABD’ye göre faiz oranları nispeten yüksek olan ülkelere yapılan bu yatırımlar ile kısa sürede ciddi faiz gelirleri elde edilmiş ve bu sayede yatırım bankaları için sermayesiz zenginleşmenin yolu açılmıştır. Hâliyle yapılan bu devlet yatırımları her ne kadar ABD’nin senyör hakını kullanarak rezerv para özelliği sayesinde karşılıksız para basarak sağlansa da, halktan alınan ciddi orandaki vergilerden de yararlanmışlardır. Hâl böyle olunca da yine birileri haksız kazanç sağlayarak zenginleşirken diğer taraf fakirliğe mahkum edilmiştir. Dikkat çekici bir diğer veri de, 2008 yılında banka CEO’larına diğer yöneticilerle beraber ödenen kâr payı ve primin tutarı ise tam 18 milyar dolar tutarında olmuştur. Bu durum ise kriz döneminde yatırım bankalarından FED’e transfer olarak ekonominin kurtarılığını üstlenip ün yapan yöneticilerin tekrar ciddi tutarlar ile Wall Street’e transfer olduklarını gösterir niteliktedir. Dolayısıyla da CEO’lara ödenen bu ciddi rakamların kriz döneminde kimlerin çıkar sağladığını gösteren bir diğer veridir.

Yine 2008 krizinde esnasında derecelendirme kurumlarının mortgage destekli kağıtları derecelendirmekle görevli komitelerdeki uzmanların, kişisel tasarruflarını yatırdıkları menkul kıymetlere yüksek notlar verdikleri tespit edilmiş ve bu sayede kendi çıkarlarını gözeterek haksız kazanç sağladıkları tespit edilmiştir. Bu anlamda krizden kısa bir süre önce S&P'nin, AIG'nin kredi notunu arttırması son derece manidar olmuştur.

Küresel kriz denilince akla gelen ilk isimler ise ünlü spekülâtorlerdir. Ünlü spekülâtorlerden Soros'un kriz boyunca 8,8 milyar dolarlık servetini 11 milyar dolara çıkarması dikkat çekicidir. Ayrıca Soros'un "Açık Toplum Enstitüsü" aracılığıyla çeşitli ülkelerde "özgürlük" ve "demokrasi" adı altında ayaklanmalar başlatarak kriz çıkarmak istediği söylenmektedir. Yatırım sihirbazı lakabı ile bilinen ve ABD'de emlak hisselerine ve mortgage kredilerine dayalı tahvillere yaptıkları yüklü yatırımlar ile bu varlıkların aşırı değerlenmesine neden olan spekülâtor yatırımcıların başında gelen kişi olan Buffet ise ABD'nin mortgage krizinin pençesinde can çekiştiği bir dönemde varlığı 62 milyar doları bulan Buffet, kriz dönemindeki bir yıl içerisinde servetini 10 milyar dolar büyütüştür.

Tüm bu veriler göstermektedir ki, küresel kriz birilerinin kârlılığına, haksız kazancına, kişisel çıkarlarına hizmet etmektedir. Dolayısıyla ABD için kriz çıkarmak diğer ülke ekonomilerini yıpratmak adına bir soğuk savaş taktiği, Yahudi ve mason lobisinin isteklerini yerine getirme aracı; ünlü spekülâtorler, CEO'lar, derecelendirme kuruluşları ve bazı milyarderler için kısa yoldan gelir elde etme, servetine servet katma, yatırımlarına değer kazandırma aracı; kimileri için ise sermayesiz zenginleşmenin en kestirme yolu olarak görülebilmektedir.

Bu çalışmanın literatürde fazla konu edilmemiş olan küresel krizin felsefesine değinmesi ve küresel krizin arka planı, madalyonun görünmeyen yüzü olan krizi kimlerin, niçin çıkardığı ve kimlerin çıkarına olduğu sorularına cevap araması nedeniyle özgün bir yapıya sahip olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bu noktada araştırmanın kısıtları kapsamında özellikle vurgulamak gerekir ki, bu araştırma kapsamında irdelenen veriler neticesinde elde edilen bulgular ve yapılan değerlendirmeler kuvvetli tahminlere dayanmaktadır. Bundan sonra konu ile ilgili çalışma yapacak araştırmacıların sadece 2008 küresel krizi bağlamında değil geçmişten günümüze bir kriz değerlendirmesi yaparak krizleri kimlerin, niçin çıkardıkları konusuna daha detaylı araştırmalar ile değinmeleri, ayrıca konu ile ilgili kriz felsefesi bağlamında da daha kapsamlı bir çalışma yapmaları faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altuğ, O. (1994). Kriz Döneminde Şirket Yönetimi. *Ekonomik Trend Dergisi*, 2(23).
- Aksu, N. Ç. (2009). Hedge Fonlar ve Global Kriz Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alantar, D. (2009). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. http://kariyertez.net/FileUpload/ks212629/File/dogan_alantar_kuresel_finansal_kriz_nedenleri_sonuc_lari_mfy81.pdf, Erişim Tarihi: 18.05.2013.
- Altıok, M. (2005). Uluslararası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 151-173.
- Ataman, G. (2009). İşletme Yönetimi. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Balı, S. & Büyüksalvarcı, A. (2011). Finansal Krizler Tarihi. İstanbul : Çatı Kitapları.
- Bunge, M. A. (2001). *Philosophy in Crisis: The Need for Reconstruction*. New York: Prometheus Books.
- Çakır, S. (2008). Lehman Brothers' ın İflas Etmesine Neden Göz Yumuldu? <http://www.odatv.com/n.php?n=lehman-brothersin-iflas-etmesine-neden-goz-yumuldu-3009081200>, Erişim Tarihi: 07.05.2013

- Çelik, C. & Özdevecioğlu, M. (2002). Otel İşletmelerinin Ekonomik Krizden Etkilenme Düzeyleri ve Kriz Dönemlerinde Uyguladıkları Politikalara İlişkin Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(9), 56-74.
- Çetinkaya, Ş. (2012). Asimetrik Bilginin Piyasalara Etkileri Ve Finansal Krizlerdeki Rolü. Sakarya İktisat Dergisi, 1(2), 60-82.
- Çırak, E. (2009). Küresel Mali Kriz Üzerine Bir Araştırma. <http://emrecirak.blogcu.com/kuresel-mali-kriz-uzerine-bir-arastirma/5167862>, Erişim Tarihi: 12.04.2013.
- Demirbaş, E. (2013). Küresel Kriz ve Paranın Patronları. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Durmuş, M. (2012). Kapitalist Krize Tarihsel Maddeci Felsefeden Alternatif Bir Bakış. <http://cerideimulkiye.com/?p=27687>, Erişim Tarihi: 20.08.2013.
- Kaufman, J. B., Kesner I. F. & Hazen, T. L. (1994). The Myth of Full Disclosure: A Look at Organizational Communications During Crises. Business Horizons, 37(4), 29-39.
- Kurtoğlu, R. (2011). Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Mangır, F. (2012). Dış Ticarete Denge Oyunu: Stra-Trajik Senaryo ve Aktörleri (2008 Krizi: ABD & Çin ve Diğerleri). Ankara: Orion Kitabevi.
- Métral, I. (2008). A Short Philosophy of the Crisis. <http://www.humaniteinenglish.com/spip.php?article1067>, Erişim Tarihi: 20.07.2013
- NTVMSNBC. (2008). 10 Soruda Küresel Kriz. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/460082.asp?cp1=1#storyContinues>, Erişim Tarihi: 02.05.2013
- Ökmen, S. (2008). GSMH ve Yanlış Ekonomi Politikaları. <http://blog.milliyet.com.tr/gsmh-ve-yanlis-ekonomi-politikalari/Blog/?BlogNo=150105>, Erişim Tarihi: 07.05.2013
- Özbek, O. (2009). Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri ve Geleceği. İzmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülteni(Aralık), 3-6.
- Öztürk, A. (2010). Kriz Döneminde Zenginlerin Serveti Bir Yılda %50 Artmış. <http://blog.milliyet.com.tr/kriz-doneminde-zenginlerin-serveti-bir-yilda--50-artmis/Blog/?BlogNo=233334>, Erişim Tarihi: 20.04.2013
- Petras, J. (2012). Kapitalizmin Küresel Krizleri: Kimin Çıkarına? <http://www.muhalet.org/yazi-kapitalizmin-kuresel-krizleri-kimin-cikarina-james-petras-27-2152.aspx>, Erişim Tarihi: 27.04.2013
- Sills, D. L. (1968). "Crisis". International Encyclopedia of the Social Sciences. Vol. 3. USA: Macmillan.
- Silver, A. D. (1990). Taban Çöktüğü Zaman: Zor Zamanlarda Şirket Yönetimi (Çeviren: Naz Türer). İstanbul: Form Yayınları.
- Soydal, H. (2013). "Küresel Krizin Felsefesi" başlıklı Mülakat (A. Yılmaz, Mülakat Yapan): Selçuk Üniversitesi İİBF, 07.05.2013.
- Taşar, M. O. (2012). Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü. Konya: Palet Yayınları.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (1969). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2004). TDK İktisat Terimleri Sözlüğü: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5235b63cd6a4d5.29277851, Erişim Tarihi: 16.08.2013.
- Tutar, H. (2004). Kriz ve Stres Yönetimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Uslu, S. (2009). Nedenleri ve Sonuçları Açısından Küresel Kriz. Köprü Dergisi: <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=983>, Erişim Tarihi: 02.07.2013
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- blog.milliyet.com.tr. (2009). Küresel Ekonomik Kriz Bir ABD Oyunu mu? <http://blog.milliyet.com.tr/kuresel-ekonomik-kriz-bir-abd-oyunu-mu-/Blog/?BlogNo=160758>, Erişim Tarihi: 05.05.2013.
- www.diplomatikgozlem.com (2013). Küresel Kriz Var mı, Yok mu?: <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-9315/kuresel-kriz-var-mi-yok-mu.html>, Erişim Tarihi: 02.05.2013.
- www.finzoom.com.tr (2008). Küresel Kriz ve Türkiye'ye Yansımaları? <http://www.finzoom.com.tr/Info/art/Advices/Kuresel-Kriz-ve-Turk~d382db8c7c224e359f7a566da8636489/>, Erişim Tarihi: 25.04.2013.
- www.ilkehaber.com.tr. (2010). Soros: Krizde İkinci Perde de Var! <http://www.ilkehaber.com/haber/soros-krizde-ikinci-perde-de-var-9639.htm>, Erişim Tarihi: 18.07.2013
- www.turkhaber.com.ua. (2008). Gates Yahoo Peşinde Koşarken Akbaba Buffett Krizi Fırsata Çevirdi. <http://turkhaber.com.ua/gates-yahoo-peinde-koarken-akbaba-buffett-krizi-frsata-cevirdi/>, Erişim Tarihi: 01.08.2013.
- www.yenisafak.com.tr. (2008). Kriz Soros' a Yaradı. <http://yenisafak.com.tr/ekonomi-haber/kriz-sorosa-yaradi-19.09.2008-140734>, Erişim Tarihi: 21.07.2013